

Abbasov S.N.*

DOI: 10.25108/2304-1730-1749.iolr.2023.73.6-14
UDC 341.645.5

Protection of rights “everywhere”: Article 56 of the European Convention of Human Rights

Abstract: The article states that Article 56 of the European Convention on Human Rights describes the process of applying the provisions of the Convention to specific territories under the jurisdiction of the state. This article allows states to voluntarily extend the protection of human rights to regions outside their core territories, reflecting their obligations to protect fundamental rights in different contexts. By accepting the jurisdiction of the European Court of Human Rights for these expanded areas, states allow individuals, non-governmental organizations and groups to bring cases before the international legal body for alleged human rights violations. This provision serves as an important mechanism for ensuring accountability, promoting justice and ensuring human rights standards in different geographical and political scenarios. The examples presented highlight how this article can be used to extend human rights guarantees to areas of concern, highlighting the flexibility of the Convention in different settings. In fact, Article 56 emphasizes the importance of the Convention in promoting universal respect for human rights and facilitating access to justice in an evolving global landscape.

Keywords: European Convention on Human Rights; European Court of Human Rights; jurisdiction; extraterritorial; “colonial clause”.

References

1. European Convention of Human Rights. Available at: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_aze
2. Ben-Naftali, O. The Extraterritorial Application of Human Rights to Occupied Territories. Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law) Vol. 100 (MARCH 29-APRIL 1, 2006), pp. 90-95.
3. Besson S. The Extraterritoriality of the European Convention on Human Rights: Why Human Rights Depend on Jurisdiction and What Jurisdiction Amountsto. Leiden Journal of International Law, 2012, 25(4), pp.857-884.
4. Dawit, S. The Future of Extraterritorial Jurisdiction in the International Law of Occupation: The Co-Application of International Humanitarian Law and Human Rights Law. Available at: <https://blogs.goucher.edu/verge/files/2016/01/TheFutureofExtraterritorialJurisdiction.pdf>
5. Flasch, O. The legality of the airstrikes against ISIL in Syria: new insights on the extraterritorial use of force against non-state actors // Journal on the Use of Force and International Law, 2016, 3:1, 37-69.

* Abbasov Shahin Nazim – dissertator of the National Aviation Academy (Azerbaijan).
Email: shahinabbasov1@gmail.com

6. Huang, R.H., Wang, C.C., Zhou, Y., Li, S.X. Extraterritorial jurisdiction of China's new securities law: policies, problems and proposals // Journal of Corporate Law Studies, 2022, 22:2, 677-708.

7. Miller, S. Revisiting Extraterritorial Jurisdiction: A Territorial Justification for Extraterritorial Jurisdiction under the European Convention // European Journal of International Law, Volume 20, Issue 4, November 2009, 1223–1246.

8. Wallace, S. Jurisdiction over Extra-Territorial Military Operations. <https://doi.org/10.1017/9781108566469.003>

Abbasov Ş.N.*

DOI: 10.25108/2304-1730-1749.iolr.2023.73.6-14

UOT: 341.645.5

Hüquqların “hər yerdə” müdafiəsi: Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 56-cı maddəsi

Xülasə: Məqalədə qeyd edilir ki, Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 56-cı maddəsi Konvensiyanın müddəalarının dövlətin yurisdiksiyasında olan xüsusi ərazilərə tətbiqi prosesini təsvir edir. Bu maddə dövlətlərə müxtəlif kontekstlərdə fundamental hüquqların qorunması üzrə öhdəliklərini əks etdirərək, insan hüquqlarının müdafiəsini öz əsas ərazilərindən kənarında yerləşən regionlara könüllü şəkildə genişləndirməyə imkan verir. Bu genişlənmiş ərazilər üçün Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin yurisdiksiyasını qəbul etməklə dövlətlər fərdlərə, qeyri-hökumət təşkilatlarına və qruplara iddia edilən insan hüquqları pozuntuları ilə bağlı beynəlxalq hüquqi orqan qarşısında iş qaldırmağa imkan verir. Bu müddəa müxtəlif coğrafi və siyasi ssenarilərdə hesabatlılığın təmin edilməsi, ədalətin inkişafı və insan hüquqları standartlarının təmin edilməsi üçün mühüm mexanizm rolunu oynayır. Təqdim olunan nümunələr Konvensiyanın müxtəlif şəraitlərdə çevikliyini vurğulayaraq, insan hüquqlarının təminatlarını narahatlıq doğuran sahələrə genişləndirmək üçün bu maddənin necə istifadə oluna biləcəyini vurğulayır. Əslində, 56-cı maddə Konvensiyanın insan hüquqlarına ümumbəşəri hörmətin təşviq edilməsində və inkişaf edən qlobal mənzərədə ədalət mühakiməsinə çıxışın asanlaşdırılmasında əhəmiyyətini vurğulayır.

Açar sözlər: Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası; Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi; yurisdiksiya; eks-territorial; “müstəmləkə qeyd-şərti”.

Giriş

Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 56-cı maddəsini şərh etmək üçün əvvəlcə onun ətrafındakı hüquqi diskussiyanı bilmək lazımdır. Beynəlxalq hüquq düşmən ordusunun nəzarəti altında olan ərazini potensial müstəmləkə hesab edir. 1907-ci il Haaqa Konvensiyası belə vəziyyətlərdə işğalçı dövlətlərin öhdəliklərini müəyyən edir. İşğal o zaman bərqərar olur ki, işğalçı tərəf tərəfindən effektiv nəzarət və müəyyən fəaliyyət müşahidə olunur [5, p. 37-69]. Son beynəlxalq məhkəmə qərarları bu prinsipləri beynəlxalq adət hüququ kimi təsdiqləyir. İşğalçı dövlətlər işğal olunmuş ərazilərdə hüquqlarını qorumağa borcludurlar. Müqavimət nəzarətin qurulmasına mane olarsa, o, müxtəlif hüquqi mülahizələrə əsasən hücuma məruz qalan ərazi kimi

* **Abbasov Şahin Nazim oğlu** – Milli Aviasiya Akademiyasının dissertantı (Azərbaycan). E-mail: shahinabbasov1@gmail.com

qəbul edilir. Güclü müqavimət hallarında silahlı münaqişənin ümumi qanunları tətbiq edilir. Humanitar hüquq işğalçı dövlətlərdən insan hüquqlarını və ictimai asayişini təmin etmələrini və effektiv nəzarətdən asılı olaraq öhdəlikləri gözləyir. Müqavimət çox güclü olarsa, humanitar hüquq normaları tətbiq olunmaya bilər [6, p. 677-708].

İşğalçı tərəfin işğal olunmuş ərazilərlə bağlı öhdəlikləri müxtəlif aspektləri əhatə edir:

- Əhalinin ərzaq və tibbi ləvazimatlarla təminatının təmin edilməsi;
- Neytral humanitar təşkilatlara öhdəliklərin yerinə yetirilməsinə nəzarət etməyə icazə verilməsi;
- Əhaliyə humanitar yardımın göstərilməsi;
- İnsanların məcburi köçürülməsini və ya vətəndaşların işğalçı dövlətdən köçürülməsini qadağan etmək;
- Uşaqların hüquqi statusunu qorumaq, səhiyyə və təhsilə mane olmamaq;
- Məcburi hərbi xidmətin və işğal olunmuş ərazilərdən kənarında işin qadağan edilməsi;
- İşğal olunmuş ərazilərdə ədliyyə orqanlarının və vəzifəli şəxslərin saxlanması;
- Normal idarəetmə və təhlükəsizlik üçün əlavə qaydalarla cinayət qanunvericiliyinin tətbiqi;
- İşğaldan əvvəlki fəaliyyətlərə əsaslanan təqiblərdən qaçınmaq;
- Ölüm cəzasının yalnız konkret hallarda tətbiq edilməsi [7, p. 1223-1246].

Bununla belə, silahlı münaqişə qanununun insan hüquqları ilə uzlaşdırılması çətin ola bilər. 1949-cu il Cenevrə Konvensiyaları konkret qruplar üçün hüquqların müdafiəsi normalarını əks etdirir [2, p. 90-95]. Müharibə zamanı insan hüquqları üzrə öhdəliklər müxtəlifdir və dövlətlərin bəzi öhdəliklərdən geri çəkilməsinə dair müddəalar var. Normları müharibə vaxtı reallıqları ilə tarazlaşdırmaq və müharibə və ya silahlı münaqişə zamanı müdafiəni təmin etmək üçün mexanizmləri uyğunlaşdırmaq çox vacibdir.

Münaqişələr və onların nəticələri zamanı iştirakçı dövlətlər Avropa Konvensiyasına və beynəlxalq insan hüquqları normalarına riayət etməyə borcludurlar. Onlar istər müstəqil, istərsə də beynəlxalq təşkilatlar və ya koalisiyalar çərçivəsində istər ərazi, istərsə də ekstraterritoriyada humanitar hüququ tətbiq etməlidirlər. Konvensiya müxtəlif vəziyyətlərdə, o cümlədən xarici ərazilərin işğalı və ya inzibati nəzarəti zamanı tətbiq edilir. Dövlətlərdən tələb olunur:

- Müstəqillik və ya koalisiyanın iştirakından asılı olmayaraq, ərazi və ekstraterritorial yurisdiksiyada humanitar hüquqla yanaşı Konvensiya və insan hüquqları normalarını tətbiq etmək;
- Nəzarət olunan ərazilərdə milli qeyri-hökumət təşkilatlarının fəaliyyətini tənzimləmək, Konvensiyaya riayət olunmasını təmin etmək;
- Bir ərazini işğal edərkən insan hüquqlarını qorumaq və hörmət etmək [2, p. 90-95].

Bəzən münaqişələr, təbii fəlakətlər və ya idarəetmənin pozulması kimi daxili və ya xarici amillər səbəbindən dövlətin öz ərazisindəki nüfuzu zəifləyə bilər. Bu zəifləmə dövlət mexanizminin itirilməsi, institutların dağılması və xarici təsirlə nəticələnə bilər.

Yuxarıdakı giriş əsasında bu məqalədə Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 56-cı maddəsi bənd-bənd detallı bir şəkildə şərh edilir.

Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 56-cı maddəsi

Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 56-cı maddəsi dövlətin beynəlxalq məsuliyyət daşdığı ərazilərə Konvensiyanın tətbiqini genişləndirə biləcəyi prosesi təsvir edir [1]. Bu maddə dövlətlərin öz asılı ərazilərini əhatə etmək üçün könüllü olaraq Konvensiyanın əhatə dairəsini genişləndirə biləcəyi mexanizm müəyyən edir. O, geniş coğrafi kontekstlərdə insan hüquqlarının

qorunması üzrə Konvensiyanın əsas məqsədini əks etdirir. Müddəalar dövlətlərə öz ərazilərinin, hətta fərqli yerli tələbləri olan ərazilərin də Konvensiyada təsbit olunmuş prinsip və müdafiələrə tabe olmasını təmin etmək üçün müsbət addımlar atmağa imkan verir.

56-cı maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş variant¹ Konvensiyanın çevikliyinin və uyğunlaşma qabiliyyətinin nümayişidir. Dövlətlərə istənilən vaxt, hətta ratifikasiyadan sonra belə bəyannamə verməyə icazə verməklə, o, beynəlxalq münasibətlərin inkişaf edən xarakterini və dövlətin məsuliyyət daşdığı ərazilərdə dəyişikliklərin potensialını qəbul edir. Bu, xüsusilə müstəmləkəsizləşdirmə, ərazilərin əldə edilməsi və ya inzibati qaydada dəyişikliklər zamanı aktual ola bilər.

2-ci bənd Konvensiyanın adı çəkilən ərazilərə uzadılması üçün vaxt qrafikini müəyyən edir². Otuzuncu gün müddəa inzibati emal praktikası ilə vaxtında həyata keçirmək istəyini balanslaşdırır. Bu, Konvensiyanın genişləndirilmiş ərazilərə tətbiqinin aydın və proqnozlaşdırıla bilən olmasını təmin edir.

3-cü bənd Konvensiyanın müddəalarını genişləndirilmiş ərazilərə tətbiq edərkən yerli tələblərə hörmət edilməsinin zəruriliyini etiraf edir³. Bu, Konvensiyada təsbit edilmiş universal prinsiplərin hər bir ərazinin xüsusi şəraitinə və mədəni kontekstinə uyğunlaşdırılmalı olduğunu qəbul edir. O, Konvensiyanın müxtəlif hüquqi və sosial sistemlərlə uyğunluğunu vurğulayır.

4-cü bənd əlavə çeviklik qatını təqdim edir⁴. O, dövlətə 1-ci bəndə uyğun olaraq ilkin bəyanat verdikdən sonra genişlənmiş ərazilərin fərdlərin, qeyri-hökumət təşkilatlarının və ya qrupların ərizələrini qəbul etmək üçün Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin yurisdiksiyasını qəbul etdiyini daha sonra bəyan etməyə imkan verir. Bu, hətta geniş ərazi daxilində də insan hüquqları normalarının tətbiqinə nüanslı yanaşmaların ola biləcəyi fikrini əks etdirir.

Xülasə, 56-cı maddə Konvensiyanın insan hüquqlarının müdafiəsini müxtəlif ərazi kontekstlərinə uyğunlaşdırmaq öhdəliyini təcəssüm etdirir. O, dövlətləri yerli tələblərin və şəraitin lazımı qaydada nəzərə alınmasını təmin etməklə yanaşı, öz ərazilərinə də Konvensiyanın tətbiqini könüllü şəkildə genişləndirməyə təşviq edir. Bu maddə Konvensiyanın dinamik xarakterini və onun beynəlxalq münasibətlər və insan hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı mürəkkəb problemləri həll etmək qabiliyyətini vurğulayır.

Maddənin bənd-bənd təhlili

Tədqiqatın bu hissəsində 56-cı maddəni bənd-bənd detallı bir şəkildə şərh edəcək və müxtəlif nümunələr ilə izah edəcəyik. Bu nümunələrdə daha anlaşıqlı olsun deyə “A dövləti”, “B ərazisi” kimi ifadələrdən istifadə edəcəyik.

a) 1-ci bənd

56-cı maddənin birinci bəndində deyilir ki, istənilən dövlət istər Konvensiyanın ratifikasiyası prosesi zamanı, istərsə də ondan sonrakı istənilən məqamda Konvensiyanın tətbiqini beynəlxalq

¹Hər hansı dövlət Konvensiyanı ratifikasiya edərkən və ya daha sonra hər hansı bir vaxtda Avropa Şurası Baş katibinə ünvanlanmış bildiriş vasitəsi ilə bu Konvensiyanın, beynəlxalq əlaqələrinə görə həmin dövlətin məsuliyyət daşdığı bütün ərazilərə yaxud onlardan hər hansı birinə, bu maddənin 4-cü bəndi nəzərə alınmaqla, şamil ediləcəyini bəyan edə bilər.

²Konvensiya bildirişdə adı çəkilən əraziyə və ya ərazilərə Avropa Şurası Baş katibi tərəfindən bildirişi almasından sonra otuzuncu gündən şamil edilir.

³Bu Konvensiyanın müddəaları belə ərazilərdə yerli şəraitin lazımı qaydada nəzərə alınması ilə tətbiq edilir.

⁴Bu maddənin 1-ci bəndinə müvafiq olaraq bəyanat vermiş hər hansı dövlət sonradan istənilən vaxt həmin bəyanatda göstərilmiş bir və ya bir neçə ərazinin adından Konvensiyanın 34-cü maddəsinə müvafiq olaraq, Məhkəmənin fiziki şəxslərdən, qeyri-hökumət təşkilatlarından və ya fərdlər qrupundan şikayətlər qəbul etmək səlahiyyətini tanıdığını bəyan edə bilər.

məsuliyyət daşıdığı konkret ərazilərə şamil etmək niyyətini bəyan edə bilər. Bu çeviklik qəbul edir ki, dövlətin beynəlxalq öhdəlikləri və ərazi şəraiti zamanla inkişaf edə bilər. Buna aşağıdakı nümunələri vermək mümkündür:

- Müstəmləkə əraziləri: Müstəmləkəçi dövlət Konvensiyanı ratifikasiya edə və sonradan onun xarici ərazilərinə tətbiqini genişləndirən bəyannamə verə bilər. Məsələn, Fransa müstəmləkəçi dövlət kimi Konvensiyanı ratifikasiya edə və onun müddəalarını Karib dənizindəki Fransız Qvianası və ya Martinika kimi ərazilərə şamil edə bilər [4].

- İlhaq edilmiş ərazilər: Əgər dövlət yeni ərazini ilhaq edərsə, o, Konvensiyanın həmin əraziyə şamil edilməsi barədə bəyanat verə bilər. Məsələn, A ölkəsi B ərazisini əlavə edərsə, Konvensiyanın B ərazisinə də şamil olunduğunu bəyan edə bilər.

- İnzibati Yenidən Təşkilat: Dövlət yeni ərazilər yaradaraq öz inzibati bölmələrini yenidən təşkil edə bilər. Əgər bu ərazilər onun beynəlxalq məsuliyyəti altına düşərsə, dövlət Konvensiyanın uzadılmasını elan edə bilər. Məsələn, X ölkəsi iki ayrı inzibati rayona bölünərsə, o, Konvensiyanın tətbiqini hər iki regiona da genişləndirə bilər.

- Yeni əldə edilmiş ərazilər: Əgər dövlət hüquqi proses vasitəsilə ərazi əldə edərsə, o, Konvensiyanı həmin əraziyə qədər genişləndirə bilər. Əgər Z ölkəsi başqa bir dövlətdən ərazi alırsa, o, Konvensiyanı ratifikasiya edə və onun əldə edilmiş əraziyə genişləndirilməsini elan edə bilər [4].

Bu misalların hər birində dövlət beynəlxalq məsuliyyət daşıdığı ərazilərə Konvensiyanın tətbiqini genişləndirmək üçün öz suveren hüququndan istifadə edir. Bu, Konvensiyanın beynəlxalq münasibətlərin dinamik xarakterini və dövlətlərin öz əraziləri ilə bağlı inkişaf edən məsuliyyətlərini etiraf etməsini əks etdirir.

b) 2-ci bənd

56-cı maddənin ikinci bəndində deyilir ki, dövlət Konvensiyanın müəyyən ərazilərə uzadılması barədə bildiriş göndərdikdən sonra Konvensiyanın həmin ərazilərə tətbiqi Şuranın Baş Katibi tərəfindən bildirişin alınmasından sonra otuzuncu gündən başlayır. Buna aşağıdakı nümunələri vermək mümkündür:

- Bildiriş Tarixi: Tutaq ki, X ölkəsi Konvensiyanı 1 yanvar 2023-cü ildə ratifikasiya edir və daha sonra 15 fevral 2023-cü ildə Konvensiyanın A ərazisinə şamil edildiyini bildiren bildiriş verir. Baş Katib bu bildirişi aldıqdan sonra otuzuncu gün 17 mart 2023-cü ildir. Buna görə də, Konvensiyanın müddəaları 17 mart 2023-cü il tarixindən etibarən A ərazisinə tətbiq ediləcək.

- Tədrisən uzadılma: Y ölkəsi Konvensiyanı 1 yanvar 2022-ci ildə ratifikasiya edir. 1 mart 2022-ci ildə o, Konvensiyanın B və C ərazilərinə şamil edildiyini bildiren bildiriş verir. Baş Katib bu bildirişi aldıqdan sonra otuzuncu gün 31 mart 2022-ci ildir. Beləliklə, Konvensiyanın B və C əraziləri üçün tətbiqi 31 mart 2022-ci il tarixindən başlayır.

- Çoxsaylı Bildirişlər: Tutaq ki, Z ölkəsi Konvensiyanı 1 yanvar 2024-cü ildə ratifikasiya edir və müxtəlif tarixlərdə bir sıra bildirişlər göndərir: D ərazisi üçün 15 aprel 2024-cü il; E ərazisi üçün; və F ərazisi üçün 20 sentyabr 2024-cü il. Hər bildirişdən sonrakı otuzuncu gün Konvensiyanın müvafiq ərazilərə tətbiqinin başladığını bildirir.

- Bildirişdə gecikmə: Əgər Ş ölkəsi Konvensiyanı 1 yanvar 2025-ci ildə ratifikasiya edərsə, lakin onun G ərazisinə uzadılması barədə bildirişin verilməsini Baş Katib bildirişi aldıqdan sonra otuzuncu günə (1 dekabr 2025-ci il) qədər gecikdirərsə, Konvensiyanın G ərazisinə tətbiqinə başlanılması labüddür.

Bu misalların hər birində bildirişin alınmasından sonrakı otuzuncu gün bildirişdə adı çəkilən ərazilərə Konvensiyanın tətbiqinin başlanmasını bildirir. Bu müddəa Konvensiyanın müdafiəsinin yeni ərazilərə uzadılması üçün aydın vaxt qrafikini təmin edir.

c) 3-cü bənd

56-cı maddənin üçüncü bəndində deyilir ki, Konvensiya müəyyən ərazilərə şamil edildikdə, onun müddəaları yerli tələblər nəzərə alınmaqla həmin ərazilərdə tətbiq edilməlidir. Buna aşağıdakı nümunələri vermək mümkündür:

- Mədəni və Dini Kontekst: Tutaq ki, A ölkəsi Konvensiyanı müxtəlif mədəni və dini quruluşa malik olan X ərazisinə qədər genişləndirir. Bu halda yerli tələblərə insan hüquqları prinsiplərinə uyğun gələn ənənəvi təcrübə və ya adətlərə hörmət daxil ola bilər. Məsələn, əgər müəyyən dini ayinlər geyim qaydaları ilə bağlıdırsa, insan hüquqları müddəalarının tətbiqi Konvensiyanın əsas prinsiplərinin təmin edilməsini təmin etməklə bu mədəni normalara hörmətlə yanaşmalıdır [8].

- Dil və Ünsiyyət: B ölkəsi Konvensiyanı əhalinin əhəmiyyətli bir hissəsinin yerli ləhcədə danışdığı Y ərazisinə qədər genişləndirir. Yerli tələblər insan hüquqları ilə bağlı hüquqi sənədlərin yerli ləhcəyə tərcümə olunmasının təmin edilməsini əhatə edə bilər ki, bu da fərdlərə Konvensiya üzrə öz hüquq və vəzifələrini tam başa düşməyə imkan verir.

- Adət hüququ: Z ərazisində adət hüququ yerli hüquq sistemində güclü təsir göstərir. Konvensiyanın bu əraziyə tətbiqi zamanı səlahiyyətli orqanlar əsas insan hüquqlarını təmin etməklə yanaşı, Konvensiyanın müddəalarını mövcud adət-ənənəvi hüquqi təcrübələrlə uyğunlaşdırmağa ehtiyac duya bilər.

- İqtisadi Mülahizələr: Ş ərazisi təhsilə və səhiyyəyə çıxışa təsir edən iqtisadi çətinliklərlə xarakterizə olunur. Konvensiyanın bu kontekstdə tətbiqi zamanı yerli tələblər fərdlərin öz insan hüquqlarından səmərəli istifadə edə bilmələrini təmin etmək üçün diqqətin sosial-iqtisadi şəraitin yaxşılaşdırılmasına yönəldilməsini əhatə edə bilər.

- Azlıqların Hüquqları: Tutaq ki, V ərazisində fərqli ehtiyacları olan azlıq əhali var. Konvensiyanın burada uzadılması bu azlıq qrupunun ayrı-seçkiliyə qarşı müdafiə və onların mədəni kimliyinin qorunması kimi spesifik hüquqlarının nəzərdən keçirilməsini nəzərdə tutur [7, p. 1223-1246].

Bu paraqrafda əsas anlayış çeviklikdir. Konvensiyanın müddəalarını genişləndirərkən, iştirakçı dövlətlər tətbiqi sözügedən ərazilərin unikal vəziyyətlərinə uyğunlaşdırılmalıdırlar. Bu, yerli kontekstlərə və ehtiyacları hörmət etməklə insan hüquqlarının təşviqinə və qorunmasına imkan verir.

d) 4-cü bənd

56-cı maddənin dördüncü bəndi Konvensiyanı müəyyən ərazilərə şamil etmiş dövlətə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin həmin şəxslərə, qeyri-hökumət təşkilatlarına və ya şəxslər qruplarına aid edilən müraciətləri qəbul etmək səlahiyyətini qəbul etdiyini bəyan etməyə icazə verir. Buna aşağıdakı nümunələri vermək mümkündür:

- Ərazi yurisdiksiyasının genişləndirilməsi: Tutaq ki, X ölkəsi Konvensiyanı özünün A, B və C xarici ərazilərinə şamil edir. Bunu etdikdən sonra o, həmin ərazilərdəki vətəndaşlarına Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə çıxışın verilməsinin vacibliyini dərk edir. X ölkəsi Məhkəmənin bu ərazilər üzrə yurisdiksiyasını qəbul etdiyi barədə bəyanat verə bilər. Bu, A, B və C ərazilərində yaşayan şəxslərə insan hüquqlarının pozulduğunu hesab edərlərsə, Məhkəmə qarşısında iş qaldırmağa imkan verəcək [7, p. 1223-1246].

- Hesabatlılığın təmin edilməsi: Y ölkəsi Konvensiyanı insan hüquqlarının pozulması ilə bağlı iddiaların yarandığı mübahisəli Z regionuna şamil edir. Bu regionda insan hüquqlarının müdafiəsinə sadıqlıyını nümayiş etdirmək üçün Y ölkəsi Məhkəmənin Z regionu üçün yurisdiksiyasını qəbul etdiyini bəyan edə bilər. Bu addım beynəlxalq ictimaiyyətə Y ölkəsinin ölkədə baş verə biləcək insan hüquqları pozuntularına görə məsuliyyət daşımağa hazır olduğunu bildirir. genişləndirilmiş ərazilər.

- Transmilli Korporasiyalar: Z ölkəsi Konvensiyanı müxtəlif transmilli korporasiyaların yerləşdiyi P, Q və R xarici ərazilərinə şamil edir. Bu korporasiyaların hərəkətlərindən təsirlənən şəxslərin potensial insan hüquqları pozuntularına görə ədalət axtarışı vasitəsinə malik olmasını təmin etmək üçün Z Ölkəsi Məhkəmənin P, Q və R əraziləri üzrə səlahiyyətlərini qəbul etdiyini bəyan edə bilər. Bu, fərdlərə və ya qruplara korporasiyaları məsuliyyətə cəlb etmək səlahiyyətini verir [2, p. 857-884].

- Münaqişənin həlli: Ş ölkəsi Konvensiyanı hazırda münaqişə və qeyri-sabitliklə üzləşən ərazilərə şamil edir. Bu regionlar üzrə Məhkəmənin yurisdiksiyasını qəbul etməklə, Ş Ölkəsi mübahisələrin hüquqi yollarla həllinə sadıqlıyını nümayiş etdirir. Bu, münaqişədə iştirak edən tərəfləri şikayətləri insan hüquqları hüququ çərçivəsində həll etməyə təşviq edə bilər.

Dördüncü bənd dövlətin Konvensiyanın tətbiq etdiyi ərazilər üzrə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin yurisdiksiyasına tabe olmaq istəyini əks etdirir. Bununla, dövlətlər həmin ərazilərdəki fərdlərin və təşkilatların potensial insan hüquqları pozuntuları üçün vasitələr axtarmaq üçün beynəlxalq hüquqi foruma çıxış əldə etmələrini təmin edirlər. Bu, müxtəlif coğrafi kontekstlərdə hesabatlılığın və insan hüquqlarının qorunmasının əhəmiyyətini vurğulayır.

Nəticə

Yekun olaraq, Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 56-cı maddəsi Konvensiyanın müddəalarının dövlətin yurisdiksiyasında olan konkret ərazilərə şamil edilməsi prosedurlarını müəyyən edir. Bu maddə dövlətlərə müxtəlif kontekstlərdə fundamental hüquqların müdafiəsi öhdəliyini əks etdirərək, insan hüquqlarının müdafiəsinin əhatə dairəsini könüllü olaraq öz əsas ərazilərindən kənarında olan ərazilərə də genişləndirməyə imkan verir. Bu genişləndirilmiş ərazilər üçün Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin yurisdiksiyasını qəbul etməklə, Dövlətlər fərdlərə, qeyri-hökumət təşkilatlarına və qruplara insan hüquqlarının iddia edilən pozuntuları hallarında beynəlxalq hüquqi orqan qarşısında iş qaldırmağa imkan verir. Bu müddəa bir sıra coğrafi və siyasi vəziyyətlərdə hesabatlılığın təmin edilməsi, ədalətin təşviq edilməsi və insan hüquqları standartlarının qorunması üçün mühüm mexanizm rolunu oynayır. Təqdim olunan nümunələr Konvensiyanın müxtəlif vəziyyətlərə uyğunlaşma qabiliyyətini vurğulayaraq, insan hüquqlarının təminatlarını narahatlıq doğuran sahələrə genişləndirmək üçün bu maddənin necə istifadə oluna biləcəyini göstərir. Nəhayət, 56-cı maddə daim inkişaf edən qlobal mənzərədə insan hüquqlarına universal hörmətin təşviq edilməsində və ədalət mühakiməsinə çıxışın asanlaşdırılmasında Konvensiyanın əhəmiyyətini vurğulayır.

Bibliografiya

1. Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası [İnternet resurs]. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_aze

2. Ben-Naftali, O. The Extraterritorial Application of Human Rights to Occupied Territories. Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law) Vol. 100 (MARCH 29-APRIL 1, 2006), pp. 90-95.

3. Besson S. The Extraterritoriality of the European Convention on Human Rights: Why Human Rights Depend on Jurisdiction and What Jurisdiction Amountsto. Leiden Journal of International Law, 2012, 25(4), pp.857-884.

4. Dawit, S. The Future of Extraterritorial Jurisdiction in the International Law of Occupation: The Co-Application of International Humanitarian Law and Human Rights Law [Internet re-surs]. URL: <https://blogs.goucher.edu/verge/files/2016/01/TheFutureofExtraterritorialJurisdiction.pdf>

5. Flasch, O. The legality of the airstrikes against ISIL in Syria: new insights on the extraterritorial use of force against non-state actors // Journal on the Use of Force and International Law, 2016, 3:1, 37-69.

6. Huang, R.H., Wang, C.C., Zhou, Y., Li, S.X. Extraterritorial jurisdiction of China’s new securities law: policies, problems and proposals // Journal of Corporate Law Studies, 2022, 22:2, 677-708.

7. Miller, S. Revisiting Extraterritorial Jurisdiction: A Territorial Justification for Extraterritorial Jurisdiction under the European Convention // European Journal of International Law, Volume 20, Issue 4, November 2009, 1223–1246.

8. Wallace, S. Jurisdiction over Extra-Territorial Military Operations. <https://doi.org/10.1017/9781108566469.003>

Аббасов Ш.Н.*

DOI: 10.25108/2304-1730-1749.iolr.2023.73.6-14
УДК: 341.645.5

Защита прав «везде»: статья 56 Европейской конвенции по правам человека

Аннотация: Указывается, что статья 56 Европейской конвенции о правах человека описывает процесс применения положений Конвенции к конкретным территориям, находящимся под юрисдикцией государства. Эта статья позволяет государствам добровольно распространять защиту прав человека на регионы за пределами их основных территорий, что отражает их обязательства по защите основных прав в различных контекстах. Признавая юрисдикцию Европейского суда по правам человека в отношении этих расширенных областей, государства позволяют отдельным лицам, неправительственным организациям и группам подавать иски в международный судебный орган о предполагаемых нарушениях прав человека. Это положение служит важным механизмом обеспечения подотчетности, содействия правосудию и обеспечения стандартов прав человека в различных географических и политических сценариях. Представленные примеры показывают, как эта статья может быть ис-

* **Аббасов Шахин Назимович** – диссертант Национальной Авиационной Академии (Азербайджан). E-mail: shahinabbasov1@gmail.com

пользована для распространения гарантий прав человека на проблемные области, подчеркивая гибкость Конвенции в различных условиях. Фактически, в статье 56 подчеркивается важность Конвенции для содействия всеобщему уважению прав человека и облегчения доступа к правосудию в меняющемся глобальном ландшафте.

Ключевые слова: Европейская конвенция о правах человека; Европейский суд по правам человека; юрисдикция; экстерриториальность; «колониальная оговорка».

Библиография

1. European Convention of Human Rights. [Электронный ресурс]. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_aze
2. Ben-Naftali, O. The Extraterritorial Application of Human Rights to Occupied Territories. Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law) Vol. 100 (MARCH 29-APRIL 1, 2006), pp. 90-95.
3. Besson S. The Extraterritoriality of the European Convention on Human Rights: Why Human Rights Depend on Jurisdiction and What Jurisdiction Amountsto. Leiden Journal of International Law, 2012, 25(4), pp.857-884.
4. Dawit, S. The Future of Extraterritorial Jurisdiction in the International Law of Occupation: The Co-Application of International Humanitarian Law and Human Rights Law. [Электронный ресурс]. URL: [https://blogs.goucher.edu/verge/files/2016/01/TheFutureof Extraterritorial Jurisdiction.pdf](https://blogs.goucher.edu/verge/files/2016/01/TheFutureof%20Extraterritorial%20Jurisdiction.pdf)
5. Flasch, O. The legality of the airstrikes against ISIL in Syria: new insights on the extraterritorial use of force against non-state actors // Journal on the Use of Force and International Law, 2016, 3:1, 37-69.
6. Huang, R.H., Wang, C.C., Zhou, Y., Li, S.X. Extraterritorial jurisdiction of China’s new securities law: policies, problems and proposals // Journal of Corporate Law Studies, 2022, 22:2, 677-708.
7. Miller, S. Revisiting Extraterritorial Jurisdiction: A Territorial Justification for Extraterritorial Jurisdiction under the European Convention // European Journal of International Law, Volume 20, Issue 4, November 2009, 1223–1246.
8. Wallace, S. Jurisdiction over Extra-Territorial Military Operations. <https://doi.org/10.1017/9781108566469.003>